

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ЛОСКУТОВ ТИМУР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.1

**ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Донецькому юридичному інституті МВС України,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Лобойко Леонід Миколайович,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
завідувач відділу дослідження проблем кримінального
процесу, криміналістики та судоустрою

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України
Нор Василь Тимофійович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики юридичного факультету

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
Попелюшко Василь Олександрович,
Національний університет «Острозька академія»,
директор Навчально-наукового інституту права імені
І. Малиновського

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
директор Інституту післядипломної освіти

Захист відбудеться «26» січня 2017 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.001.05 Київського національного університету імені Тараса Шевченка
за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 253.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені
М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за
адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «26» грудня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.П. Сиза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлюється важливістю предмету правового регулювання у кримінальному процесі для успішного розвитку окремої людини, суспільства і держави загалом. Від змісту предмету правового регулювання у кримінальному процесі залежить рівень безпеки і ступінь свободи людини у певному соціумі. Невідповідність змісту предмету кримінального процесуального регулювання загальнолюдським цінностям може зумовлювати виникнення соціальної деградації.

Ефективність реалізації прав, свобод і законних інтересів людини насамперед передбачає наявність якісного кримінального процесуального законодавства, створення якого залежить від адекватного визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі.

Окремі аспекти предмету правового регулювання досліджувалися багатьма вченими з теорії права, такими як С. С. Алексєєв, В. М. Горшенєв, М. В. Долгополова, В. Б. Ісаков, М. П. Карєв, Д. А. Керімов, В. М. Коган, Г. П. Курдюк, О. В. Малько, Г. В. Мальцев, М. І. Матузов, Ю. М. Оборотов, О. В. Петришин, П. М. Рабінович, І. С. Самощенко, О. Ф. Скакун, В. Д. Сорокін, В. В. Субочєв, Ю. А. Тихомиров, Ю. Г. Ткаченко, Ю. К. Толстой, І. Л. Чєстнов, Г. Г. Шмельова, Л. С. Явич та іншими.

У теорії кримінального процесу проблемам предмету правового регулювання присвятили свої праці такі вчені: Ю. П. Алєнін, В. П. Бож'єв, Є. Г. Васильєва, В. І. Галаган, С. О. Гейц, Н. В. Глинська, І. В. Гловюк, Л. В. Головка, В. Г. Гончарєнко, Ю. М. Грошєвий, В. Г. Даєв, О. П. Дєрбєнєв, А. Я. Дубинський, П. С. Елькінд, В. С. Зелєнєцький, Л. Б. Зусь, О. В. Капліна, Л. В. Карабут, О. П. Кучинська, О. М. Ларін, Л. М. Лобойко, П. А. Лупинська, В. Т. Малярєнко, О. Р. Михайленко, С. Д. Міліцин, В. Т. Нор, Т. Є. Павлісова, І. Л. Петрухін, М. А. Погорєцький, В. О. Попєлюшко, Д. Б. Сергєєва, О. В. Смірнов, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, І. А. Тітко, Л. Д. Удалова, С. А. Шейфер, С. Д. Шєстакова, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та інші.

Проте в їх дослідженнях розглядалися лише загальні питання предмету правового регулювання. Лише праця С. Д. Міліцина безпосередньо присвячена дослідженню предмету правового регулювання кримінального процесуального права, проте вона опублікована ще 25 років тому, до того ж у Російській Федерації. Зазначений автор дослідив предмет правового регулювання через суспільні відносини, що врегульовані нормами кримінального процесуального права. Разом з тим належної уваги кримінальній процесуальній діяльності та правам, свободам і законним інтересам людини як окремим аспектам предмету правового регулювання у кримінальному процесі приділено не було. Це можна пояснити тим, що на час видання праці в теорії кримінального процесу панував радянський підхід до визначення поняття предмету правового регулювання як суспільних відносин.

В Україні були захищені дисертаційні дослідження, присвячені окремим категоріям правового регулювання у кримінальному процесі. У 1997 році

М. А. Погорецьким захищена кандидатська дисертація «Кримінально-процесуальні відносини слідчого з органом дівзнання, начальником слідчого відділу та прокурором». У 2007 році С. О. Гейц захищена кандидатська дисертація на тему: «Норми кримінально-процесуального права». У тому самому році Л. М. Лобойком захищена докторська дисертація на тему: «Методи правового регулювання у кримінальному процесі України». Натомість проблеми предмету регулювання кримінального процесуального права не ставали предметом окремих монографічних, а також дисертаційних досліджень.

Відсутністю сучасних фундаментальних досліджень проблем предмету правового регулювання у кримінальному процесі можна пояснити неготовність переважної більшості представників процесуальної теорії до сприйняття прогресивних норм нового кримінального процесуального закону, що були високо оцінені європейськими експертами.

Предмет правового регулювання у кримінальному процесі тісно пов'язаний з такими категоріями кримінального процесуального регулювання, як «метод правового регулювання», «спосіб правового регулювання», «засіб правового регулювання», «тип правового регулювання», «механізм правового регулювання» та «режим правового регулювання». Залежно від особливостей предмету кримінального процесуального регулювання обираються певні юридичні засоби впливу: способи, методи, тип правового регулювання тощо. Однак на сьогодні предмет правового регулювання у кримінальному процесі є малодослідженим. В Україні відсутні комплексні наукові праці, присвячені дослідженню цієї правової категорії, що у свою чергу гальмує процес розроблення шляхів удосконалення правового регулювання у кримінальному процесі та не сприяє підвищенню ефективності практичного застосування статей кримінального процесуального законодавства.

Крім того, Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008, встановлено, що одним з напрямів реформування системи кримінальної юстиції є удосконалення кримінальних процесуальних норм і суміжного законодавства. Реалізація цього напрямку передбачає чітке визначення предмету кримінального процесуального регулювання з метою його відмежування від предметів правового регулювання суміжних галузей права.

З огляду на вищевикладене проблеми визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі набувають особливої актуальності. Це обумовлює необхідність вирішення наукової проблеми, що полягає у комплексному дослідженні предмету правового регулювання у кримінальному процесі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до п. 7 «Актуальні проблеми реалізації кримінального процесуального законодавства та розслідування злочинів» Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275; п.п. 1, 2 розділу «Правові засоби боротьби зі злочинністю» Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010

року № 14-10 (із змінами, внесеними згідно з постановою загальних зборів НАПрНУ від 5 березня 2012 року № 4-12).

Дисертаційне дослідження ґрунтується на положеннях п. 1 ст. 7 Закону України від 11 липня 2001 року «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»; Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 (розділи 1, 2, 4); Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 (розділи 1, 2).

Дослідження виконане у межах наукової теми кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз «Захист прав особи у кримінальному процесі» та згідно із планом науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України 30 жовтня 2013 року (протокол № 3).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є отримання нових наукових результатів щодо сутності та структури предмету правового регулювання у кримінальному процесі, його співвідношення з іншими категоріями кримінального процесуального регулювання та стосовно перспектив розвитку предмету кримінального процесуального регулювання.

Для досягнення цієї мети ставилися та були вирішені такі задачі:

- прослідкувати генезу теоретичних уявлень щодо предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- визначити поняття та функціональне призначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- визначити зміст предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- встановити обсяг предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- визначити межі предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- з'ясувати співвідношення предмету та об'єкту правового регулювання у кримінальному процесі;
- визначити співвідношення предмету та засобів і методів правового регулювання у кримінальному процесі;
- з'ясувати співвідношення предмету та типів правового регулювання у кримінальному процесі;
- визначити співвідношення предмету та механізму правового регулювання у кримінальному процесі;
- з'ясувати співвідношення предмету та режиму правового регулювання у кримінальному процесі;
- охарактеризувати структуру предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- виокремити свободи як елемент предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- виокремити законні інтереси як елемент предмету правового регулювання у кримінальному процесі;

– виокремити час і простір як елементи предмету правового регулювання у кримінальному процесі;

– визначити перспективи розвитку предмету правового регулювання у кримінальному процесі.

Об'єктом дослідження є правове регулювання у кримінальному процесі.

Предметом дослідження є предмет правового регулювання у кримінальному процесі.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є положення загальної теорії права, філософії права та теорії кримінального процесу. Під час дослідження застосовувалися такі методи: загально-діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, соціологічний та статистичний.

З'ясування сутності предмету правового регулювання у кримінальному процесі (розділ 1) потребувало застосування загально-діалектичного, історико-правового, формально-логічного, порівняльно-правового, структурно-функціонального методів. Дослідження предмету регулювання серед інших категорій правового регулювання у кримінальному процесі (розділ 2) обумовило використання формально-логічного, системно-структурного та порівняльно-правового методів. Для визначення структури предмету правового регулювання у кримінальному процесі (розділ 3) застосовувалися формально-логічний, системно-структурний, структурно-функціональний методи. Дослідження перспектив розвитку предмету правового регулювання у кримінальному процесі (розділ 4) потребувало використання формально-логічного, історико-правового, порівняльно-правового та системно-структурного методів.

Соціологічний метод застосовувався під час анкетування суддів та вчених-процесуалістів за розробленою анкетою. Статистичний метод використовувався у всіх розділах дисертації в міру необхідності з'ясування тих чи інших понять, що мають кількісне вираження, а також для узагальнення результатів опитування суддів та вчених-процесуалістів.

Теоретичною основою дисертації є наукові праці із загальної теорії права, філософії права, кримінального права, кримінального процесуального права, цивільного процесуального права та адміністративного процесуального права.

Емпіричною основою дисертаційного дослідження є результати анкетування 200 суддів Івано-Франківської, Хмельницької, Вінницької, Київської, Сумської, Харківської, Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Запорізької, Одеської та Миколаївської областей, 100 вчених-процесуалістів, а також особистий досвід роботи автора на посадах слідчого та старшого слідчого органів внутрішніх справ.

Нормативною основою дисертації є кримінальне процесуальне законодавство України, кодифіковані кримінальні процесуальні акти зарубіжних держав, положення Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Господарського процесуального кодексу України, Сімейного кодексу України, рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно є першим в Україні комплексним дослідженням проблем предмету правового регулювання у кримінальному процесі. Науковою новизною відзначаються такі положення:

вперше:

– виокремлено основні (головні), другорядні і факультативні (додаткові) елементи предмету правового регулювання у кримінальному процесі. Основними елементами предмету регулювання є права, свободи і законні інтереси, другорядними елементами регулювання – кримінальні процесуальні відносини, кримінальна процесуальна діяльність, а факультативними – кримінальний процесуальний час і простір;

– визначено, що предмет кримінального процесуального регулювання виконує такі функції: демонстрування правових цінностей на певному етапі розвитку суспільства; перенесення окремих потреб людини до сфери кримінального процесуального регулювання; визначення змістовного наповнення кримінального процесуального регулювання; відмежування сфери кримінального процесуального регулювання від інших сфер правового регулювання;

– обґрунтовано, що зміст предмету кримінального процесуального регулювання може змінюватися «по горизонталі» та «по вертикалі». Зміни у предметі кримінального процесуального регулювання «по горизонталі» відбуваються у разі необхідності врегулювання «нових» або припинення регламентації «застарілих» відносин, діяльності, прав, свобод і законних інтересів. Зміни у змісті предмету кримінального процесуального регулювання «по вертикалі» відбуваються шляхом встановлення ієрархії складових його елементів;

– доведено, що загальний обсяг предмету правового регулювання у кримінальному процесі становить «сукупність обсягів» правового регулювання його складових елементів, зумовлених необхідністю задоволення потреб людини у безпеці та свободі;

– обґрунтовано, що методи правового регулювання у кримінальному процесі обумовлюються основним (головним) елементом предмету кримінального процесуального регулювання – правами, свободами і законними інтересами;

– доведено, що вибір типу правового регулювання діяльності органів, що здійснюють кримінальне судочинство, доцільно ставити у залежність від можливості обмеження прав. За відсутності можливості обмеження останніх необхідно використовувати загальнодозвільний тип правового регулювання, а в протилежному випадку – спеціальнодозвільний тип правового регулювання;

– з'ясовано, що залежно від досягнення бажаного результату кримінального процесуального регулювання режим правового регулювання в кримінальному процесі може бути сприятливим або несприятливим;

– обґрунтовано, що ієрархія актів кримінального процесуального законодавства залежить від конкретної ситуації кримінального провадження і «сили» впливу на неї «конкуруючих» прав і законних інтересів, тобто окремих прав і законних інтересів або їхньої системи, врегульованих у різних актах кримінального процесуального законодавства;

– визначено, що структурним елементом предмету кримінального процесуального регулювання є генеральні (загальні) права, структура яких обумовлює структуру кримінальних процесуальних відносин та кримінальної процесуальної діяльності;

– доведено, що свободи охоплюють ознаки і прав, і законних інтересів. З одного боку, свободи, як і законні інтереси, забезпечуються загальними обов'язками органів, що здійснюють кримінальне судочинство, вчиняти активні дії, з іншого – свободи, як і окремі суб'єктивні права, визначені у загальному вигляді у КПК. Зміст свобод чітко не окреслює бажаний результат учасників кримінального провадження, тоді як зміст прав і законних інтересів вказує на певну мету (соціальне благо) осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

– обґрунтовано, що пропорційність кримінального процесуального регулювання передбачає розробку норм кримінального процесуального законодавства, що уможливають (унеможливають) обмеження процесуальних прав з огляду на порушені кримінальні права людини;

удосконалено:

– поняття законного інтересу у кримінальному процесі, що сформульоване з урахуванням здобутків загальноправової теорії та специфіки кримінального провадження;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичне положення про те, що зміна доктрини предмету кримінального процесуального регулювання обумовлена зміною методологічного підходу до наукового дослідження кримінальних процесуальних явищ. Якщо після революції 1917 року до сучасного періоду у науці кримінального процесу переважав догматичний підхід, то на сьогодні все більше використовується аксіологічний (ціннісний) підхід;

– положення теорії кримінального процесу про те, що зі змісту предмету правового регулювання кримінального процесуального закону повинні бути виключені всі загальноправові принципи (засади), адже вони не мають жодного практичного значення для учасників кримінального провадження;

– теоретичне положення про те, що зі змісту предмету кримінального процесуального регулювання необхідно виключити усі норми-дефініції. Їх використання у КПК обумовлює ризик невиправданої формалізації змісту кримінального процесуального регулювання та звуження предмету такого регулювання;

– теоретичне положення про те, що межами предмету кримінального процесуального регулювання не охоплюються правовідносини (діяльність) щодо виконання судових рішень. Такі відносини виникають унаслідок винесення судового рішення та знаходяться поза предметом правового регулювання у кримінальному процесі. Їх унормування необґрунтовано розширює предмет регулювання кримінального процесуального закону;

– положення теорії кримінального процесу про те, що правовідносини (діяльність) щодо застосування примусових заходів виховного і медичного характеру не повинні включатися до предмету кримінального процесуального

регулювання, оскільки під час реалізації таких правовідносин особа не набуває статусу суб'єкта злочину, що свідчить про відсутність злочину;

– положення теорії кримінального процесу про те, що узгодженість механізму кримінального процесуального регулювання з основним (головним) елементом предмету правового регулювання визначають не лише кримінальні процесуальні норми та акти правозастосування органів, що здійснюють кримінальне судочинство, а й рівень правосвідомості співробітників цих органів;

– теоретичне положення про те, що обсяг предмету регулювання чинного КПК у частині регламентації конвенційних прав, свобод і законних інтересів людини є звуженим. Предмет регулювання КПК не узгоджується з предметом регулювання європейських стандартів у частині забезпечення права на початкове ефективне розслідування обставин кримінального правопорушення, права на свободу і особисту недоторканність та права на справедливий судовий розгляд.

На підставі проведеного дослідження сформульовані пропозиції щодо внесення змін і доповнень до ст.ст. 183, 199, 208, 210, 211, 212, 214, 241, 276, 315 чинного КПК України, спрямовані на приведення змісту кримінальних процесуальних норм до вимог європейських стандартів забезпечення прав людини.

Практичне значення одержаних результатів полягає у такому:

1) у *науково-дослідній діяльності* – одержані наукові результати можуть стати основою для подальшого розроблення шляхів вирішення проблем удосконалення предмету правового регулювання у кримінальному процесі. Результати дисертаційного дослідження впроваджено у науково-дослідну діяльність Донецького юридичного інституту МВС України (акт впровадження від 21.10.2015 року);

2) у *правотворчій діяльності* – пропозиції, сформульовані під час дослідження, можуть бути використані з метою внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства та відомчих нормативно-правових актів у кримінальній процесуальній сфері правового регулювання (лист з Верховної Ради України № 0420/12-1147 від 16.05.2014 року);

3) у *навчальному процесі* – положення дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників. Результати цього дослідження впроваджено у навчальний процес Донецького юридичного інституту МВС України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Одеська юридична академія» (акти впровадження від 18.04.2014 року, 25.04.2014 року, 01.07.2016 року);

4) у *практичній діяльності* – отримані наукові результати можуть становити основу вдосконалення процесу застосування норм кримінального процесуального закону (лист до ГСУ МВС України № 1728 від 12.06.2014 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасного права: перспективи та сьогодення» (м. Запоріжжя, 28-29 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль права та закону у громадянському суспільстві» (м. Одеса, Україна, 20-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання публічного та приватного

права у контексті сучасних процесів реформування законодавства» (м. Херсон, 26-27 квітня 2013 р.); Международной научно-практической конференции «Направления усовершенствования правотворческой деятельности в Украине как основы создания согласованной системы эффективных нормативно-правовых актов» (г. Симферополь, 9-10 августа 2013 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (м. Донецьк, 17-18 серпня 2013 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій XX-річчю Національної академії правових наук України «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право і держава сучасної України: проблеми розвитку та взаємодії» (м. Київ, 8-9 листопада 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Європейські стандарти кримінального судочинства» (м. Донецьк, 27 вересня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу» (м. Донецьк, 15 березня 2014 р.); Международной научно-практической конференции «Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы» (Республика Молдова, г. Кишинев 28-29 марта 2014 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Харків, 21-22 листопада 2014 р.); Международной научно-практической конференции «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (Республика Молдова, г. Кишинев, 7-8 ноября 2014 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Дніпропетровськ, 5-6 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії» (м. Львів 28-29 листопада 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення» (м. Запоріжжя, 5-6 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, Україна, 12-13 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної юриспруденції» (м. Київ, 19-20 грудня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 16-17 січня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (м. Дніпропетровськ, 16-17 січня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Кривий Ріг, 30-31 січня 2015 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (Словацька Республіка, м. Кошице, 27-28 лютого 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми

юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування» (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Кривий Ріг, 23 жовтня 2015 р.); Международной научно-практической конференции «Новый взгляд на евроинтеграционные процессы в Молдове и Украине: юридический аспект» (Республика Молдова, г. Кишинев, 25-26 марта 2016 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська традиція в міжнародному праві: реалізація прав людини» (Словацька Республіка, м. Братислава, 6-7 травня 2016 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано монографію; 25 наукових статей у виданнях, котрі є фаховими з юридичних наук; 8 наукових статей у періодичних виданнях інших держав; 28 тез у збірниках матеріалів конференцій; 2 науково-методичних рекомендацій.

Структура дисертації обумовлена метою, задачами, об'єктом та предметом дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, що об'єднують чотирнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи – 445 сторінок, із яких 345 – основний текст, 32 – додатки, 68 – список використаних джерел (524 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність, визначено мету і задачі, об'єкт і предмет дослідження, його новизну, методологічні та теоретичні основи, розкрито науково-прикладну цінність отриманих результатів, зазначено види апробації дисертації.

Розділ 1. «Сутність предмету правового регулювання у кримінальному процесі» складається із п'яти підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Гене́за теоретичних уявлень щодо предмету правового регулювання у кримінальному процесі» дисертант, аналізуючи розвиток теоретичних уявлень на дореволюційному, радянському та сучасному історичних етапах відмічає, що кримінальна процесуальна діяльність та/або кримінальні процесуальні відносини на всіх історичних етапах визнаються вченими-процесуалістами предметом правового регулювання у кримінальному процесі.

Поставлення на перше місце кримінальних процесуальних відносин або фактичний їх зміст – кримінальну процесуальну діяльність не сприяє ефективному забезпеченню прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, причому не лише учасників зі сторони захисту (підозрюваного, обвинуваченого), а й потерпілого.

На сучасному етапі розвитку процесуальної теорії справедливо висловлюється позиція щодо зміни доктрини предмету кримінального процесуального регулювання.

З урахуванням трансформації правових цінностей обстоюється думка, що права людини повинні бути предметом правового регулювання у кримінальному процесі.

Автор підкреслює, що зміна доктрини предмету кримінального процесуального регулювання пов'язана зі зміною методологічного підходу щодо наукового дослідження явищ, які мають кримінальну процесуальну природу. Догматичний підхід, що переважно застосовувався у дореволюційному, радянському та сучасному періодах розвитку кримінальної процесуальної науки, сьогодні поступово змінюється на аксіологічний (ціннісний) підхід.

Оновлення методології правової, зокрема кримінальної процесуальної, науки пов'язано з тим, що поряд з використанням догматичного вчені починають застосовувати аксіологічний метод. Сьогоднішня методологія кримінальної процесуальної науки поступово наближається до потреб людини та її цінностей.

Використання аксіологічного підходу до визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі сприятиме створенню кримінальних процесуальних норм, що відповідатимуть міжнародним та європейським стандартам забезпечення прав людини у кримінальному процесі. Тому на сучасному етапі розвитку процесуальної теорії задля визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі передусім використовується аксіологічний підхід, відповідно до якого процесуальним законом має регулюватися те, що має цінність для людини.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та функціональне призначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі»* дисертант, проаналізувавши теоретичні уявлення визначив, що складність поняття «предмет кримінального процесуального регулювання» обумовлює розгляд останнього через кілька юридичних категорій, а саме: 1) права, свободи і законні інтереси людини; 2) кримінальні процесуальні відносини; 3) кримінальна процесуальна діяльність. Зазначені елементи розкривають різні аспекти предмету кримінального процесуального регулювання.

Під час анкетування 53,5% вчених-процесуалістів визнали, що права, свободи і законні інтереси мають бути окремим елементом предмету кримінального процесуального регулювання.

Класифікація елементів предмету правового регулювання у кримінальному процесі може бути здійснена наступним чином: 1) за часом перебування у такому «статусі»: а) постійні; б) тимчасові; 2) за змістом: а) засадничі; б) статусні; в) процедурні.

Функціями предмету кримінального процесуального регулювання є: демонстрування правових цінностей на певному етапі розвитку суспільства; перенесення окремих потреб людини до сфери кримінального процесуального регулювання; визначення змістовного наповнення кримінального процесуального регулювання; відмежування сфери кримінального процесуального регулювання від інших сфер правового регулювання.

У підрозділі 1.3. *«Зміст предмету правового регулювання у кримінальному процесі»* автор зазначає, що з урахуванням балансу двох потреб людини – справедливості (свободи) і безпеки (порядку) – можна оптимально визначити зміст предмету кримінального процесуального регулювання. Ці потреби

трансформуються у кримінальні та природні (конвенційні) права людини, від збалансованого кримінального процесуального регулювання яких залежить справедливість (правомірність) кримінальної процедури.

Для людини у кримінальній процесуальній сфері становлять однакову цінність як кримінальні, так і природні (конвенційні) права, оскільки вони уможливають задоволення соціальних потреб. Наприклад, без регламентації процесуального права потерпілого на ефективне розслідування обставин вчиненого кримінального правопорушення неможливо задовольнити людську потребу у безпеці, як і потребу у свободі без законодавчого закріплення процесуального права підозрюваного, обвинуваченого на свободу і особисту недоторканність, захист тощо.

Дисертант зазначає, що загальноправові принципи (засади) мають бути виключені зі змісту предмету кримінального процесуального регулювання з огляду на відсутність їх практичного значення. Загальноправові принципи (засади) вже врегульовані у Конституції України, міжнародно-правових актах, що ратифіковані Україною. 67,5% опитаних суддів зазначили, що за необхідності звернення до загальних принципів кримінального процесу вони аналізують норми Конституції України.

До предмету процесуального регулювання повинні належати юридичні норми щодо кримінального процесуального статусу та порядку кримінального провадження. Зміст статусних та процедурних норм повинні визначати права, свободи і законні інтереси людини, що впливають із принципу верховенства права та інших правових принципів, що діють у кримінальному судочинстві.

Правові принципи (насамперед, принцип верховенства права), що закріплені у Конституції та міжнародних правових актах, мають бути джерелом і головним критерієм оцінки справедливості (правомірності) процесуального статусу учасників кримінального судочинства та порядку кримінального провадження, що закріплюються кримінальним процесуальним законом.

Як принципи (засади) кримінального провадження у КПК можуть закріплюватися лише публічність (офіційність), диспозитивність та змагальність, оскільки вони є фундаментальними правовими положеннями, що визначають юридичний процес як кримінальний та характеризують його функціонування у часі й просторі.

Унормування кримінальних процесуальних дефініцій обумовлює ризик невинуватості формалізації змісту кримінального процесуального регулювання та звуження предмету такого регулювання.

Правове регулювання кримінальних процесуальних дефініцій не має практичної цінності, проте таке регулювання може ускладнювати реалізацію кримінального процесу, а відтак – охорону і захист прав, свобод і законних інтересів людини. Тому предметом кримінального процесуального регулювання не повинні охоплюватися кримінальні процесуальні дефініції.

Під час опитування 65,5% суддів зазначили, що у них виникали проблеми щодо застосування норм-дефініцій КПК з огляду на їх змістовну обмеженість стосовно фактичних обставин кримінального провадження.

У підрозділі 1.4. «Обсяг предмету правового регулювання у кримінальному процесі» автор визначає, що до загального обсягу предмету кримінального процесуального регулювання входить «сукупність обсягів» правового регулювання: 1) кримінальної процесуальної діяльності (кримінальних процесуальних відносин), що зумовлене порушенням кримінальних прав людини і спрямоване на задоволення потреби людини у безпеці; 2) процесуальних прав, свобод і законних інтересів людини, що викликане реалізацією кримінального процесу і направлене на задоволення людської потреби у свободі.

Дисертант констатує, що обсяг предмету регулювання КПК України у частині регламентації конвенційних прав, свобод і законних інтересів людини є звуженим. Предмет регулювання КПК України не узгоджується з предметом регулювання європейських стандартів у частині забезпечення права на початкове ефективне розслідування обставин кримінального правопорушення, права на свободу і особисту недоторканність та права на справедливий судовий розгляд. Положення чинного КПК України у частині регламентації початку досудового розслідування, вільного вибору захисника, реалізації права на захист від первісного кримінального переслідування (обвинувачення), проведення примусового освідування, продовження строків досудового розслідування, доставлення затриманої особи до органу досудового розслідування, підстав затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та продовження строку останнього під час досудового розслідування та судового провадження, нерівності сторін обвинувачення і захисту щодо виклику і допиту (одночасного допиту) учасників кримінального провадження, зупинення досудового розслідування не відповідають європейським стандартам забезпечення прав людини.

У підрозділі 1.5. «Межі предмету правового регулювання у кримінальному процесі» автор зазначає, якщо предмет кримінального процесуального регулювання розглядати у площині суспільних відносин, то його межами є рамки відносин, що зумовлюються двома суспільними потребами: 1) притягнення винної особи до кримінальної відповідальності або звільнення невинуватої особи від такої відповідальності (потреба безпеки); 2) забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини під час кримінального провадження (потреба справедливості).

Невід'ємним фактичним змістом кримінальних процесуальних відносин є кримінальна процесуальна діяльність, під час якої реалізуються суспільні потреби. Тому межами предмету правового регулювання у кримінальному процесі також мають бути межі кримінальної процесуальної діяльності «у чистому вигляді».

Дисертант доходить до висновку про те, що межами предмету кримінального процесуального регулювання не охоплюються правовідносини (діяльність) щодо виконання судових рішень. Такі відносини виникають внаслідок винесення судового рішення та знаходяться поза предметом правового регулювання у кримінальному процесі. Їх унормування необґрунтовано розширює предмет регулювання кримінального процесуального закону.

89,5% проанкетованих вчених-процесуалістів зазначили, що суспільні відносини щодо виконання судових рішень мають охоплюватися предметом регулювання кримінально-виконавчих норм.

Предмет кримінального процесуального регулювання не повинен охоплювати правовідносини (діяльність) щодо застосування примусових заходів виховного і медичного характеру, тому що під час здійснення зазначених правовідносин особа не є суб'єктом злочину, що є підтвердженням відсутності злочину.

Окрема (спеціальна) правова регламентація проваджень щодо застосування примусових заходів виховного і медичного характеру буде сприяти підвищенню рівня забезпечення прав і законних інтересів осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності або є неосудними.

Оперативно-розшукове регулювання таємних дій є неефективним нормативним дублюванням кримінального процесуального регулювання таких дій. Лише межами предмету кримінального процесуального регулювання мають охоплюватися таємні дії, спрямовані на викриття винної особи у вчиненні кримінального правопорушення.

99% опитаних суддів наголосили, що для забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини більш бажаною є кримінальна процесуальна, ніж оперативно-розшукова регламентація діяльності з викриття винної особи.

У випадку законодавчих прогалин виправданою щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини є гнучкість меж предметів регулювання процесуальних законів. Але така гнучкість має прямо передбачатися у процесуальних нормах (за аналогією з регулюванням процесуальних відносин, що виникають у зв'язку з цивільним позовом у кримінальному провадженні).

Взаємодоповнення кримінального процесуального та цивільного процесуального законів стосовно правової регламентації цивільного позову у кримінальному провадженні є виправданим, адже воно спрямоване на забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини.

Розділ 2. «Предмет серед інших категорій правового регулювання у кримінальному процесі» складається із п'яти підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Предмет і об'єкт правового регулювання у кримінальному процесі» дисертант констатує, що зміна предмету кримінального процесуального регулювання може відбуватися як «по горизонталі», так і «по вертикалі».

У випадку необхідності регламентації «нових» або припинення регулювання «застарілих» відносин, діяльності, прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження слід вести мову про зміни у предметі кримінального процесуального регулювання «по горизонталі». Вони пов'язуються з швидкими змінами обставин соціального життя, що є релевантні кримінальному судочинству.

Шляхом встановлення ієрархії складових елементів предмету кримінального процесуального регулювання (прав, свобод, законних інтересів, кримінальних процесуальних відносин та кримінальної процесуальної діяльності) відбуваються зміни такого предмету «по вертикалі».

Автор доходить до висновку про те, що крізь призму як «горизонтального», так і «вертикального» уявлення про предмет кримінального процесуального регулювання можна визначати об'єкт правового регулювання у кримінальному процесі.

У випадку ототожнення предмету кримінального процесуального регулювання з відносинами, діяльністю, правами, свободами і законними

інтересами, що регулюються кримінальним процесуальним законодавством («по горизонталі»), об'єктом правового регулювання у кримінальному процесі є суспільні відносини та діяльність, що реалізуються у кримінальній процесуальній сфері, але не охоплюються предметом кримінального процесуального регулювання. Такі суспільні відносини та діяльність мають процесуальний характер, але в силу їх «застарілості» чи «новизни» вже або ще не входять до змісту предмету кримінального процесуального регулювання.

Якщо предмет кримінального процесуального регулювання розглядати як права, свободи і законні інтереси («по вертикалі»), то людські потреби у свободі та безпеці є об'єктом правового регулювання у кримінальному процесі.

У підрозділі 2.2. «Предмет і засоби, методи правового регулювання у кримінальному процесі» дисертант відмічає, що права, свободи і законні інтереси людини є не лише головним (основним) елементом предмету кримінального процесуального регулювання, а й субстанціональними засобами правового регулювання у кримінальному процесі. Технологічним (діючим) засобом кримінального процесуального регулювання є законодавчо закріплений порядок кримінального провадження.

Через права, свободи та інтереси людини, що є основним (головним) елементом предмету кримінального процесуального регулювання, виявляється власна цінність права. Службову (інструментальну) цінність права виражають права, свободи і законні інтереси як засоби правового регулювання у кримінальному процесі.

Існує тісний зв'язок між власною і службовою (інструментальною) цінностями прав, свобод та законних інтересів людини у кримінальному процесі. Інструментальна цінність прав, свобод та законних інтересів залежить від якості юридичного регулювання прав, свобод і інтересів людини, що є власною цінністю права. Чим ефективніше регулюватимуться останні, тим вищою буде службова (інструментальна) цінність прав, свобод і законних інтересів як засобів кримінального процесуального регулювання.

Автор вказує, що права, свободи і законні інтереси як основний (головний) елемент предмету кримінального процесуального регулювання зумовлюють методи правового регулювання у кримінальному процесі.

Значущість кримінальних прав, реалізація яких спрямована на задоволення людських потреб у безпеці, обумовлює перевагу імперативного над іншими методами правового регулювання у кримінальному процесі.

Правовими дозволами диспозитивного методу кримінального процесуального регулювання є не лише права, а й свободи й законні інтереси, що є неформалізованими можливостями задоволення потреб учасників кримінального судочинства. У межах диспозитивного кримінального процесуального регулювання учасники кримінального провадження можуть робити не лише те, що прямо передбачено кримінальним процесуальним законодавством, а й те, що прямо не заборонено процесуальними нормами.

У дисертації зазначається, що кримінальне процесуальне регулювання безпосередніх відносин сторони обвинувачення та сторони захисту на етапі досудового провадження не сприяє реалізації прав сторони захисту. За відсутності

попереднього судового контролю слідчий, прокурор можуть не виконувати процесуальні обов'язки стосовно забезпечення прав підозрюваного.

Використання змагального (судового) методу правового регулювання шляхом запровадження попереднього судового контролю щодо забезпечення слідчим, прокурором усіх прав підозрюваного передбачає унормування участі слідчого судді під час реалізації відносин між стороною обвинувачення і стороною захисту під час досудового провадження. Лише за такого підходу слідчий суддя буде учасником досудового провадження, який повноцінно здійснюватиме контроль за забезпеченням прав, свобод та інтересів сторони захисту.

У підрозділі 2.3. «Предмет і типи правового регулювання у кримінальному процесі» дисертант зазначає, що різновид типу правового регулювання у кримінальному процесі обумовлюється змістом предмету правового регулювання.

Залежно від можливості обмеження процесуальних прав людини доцільно обирати тип правового регулювання діяльності органів, що здійснюють кримінальне судочинство. У разі існування можливості обмеження прав слід застосовувати спеціальнодозвільний тип правового регулювання, в іншому випадку – загальнодозвільний тип юридичного регулювання.

Спеціальнодозвільне регулювання процесуальної діяльності, пов'язаної з обмеженням процесуальних прав, має доповнюватися досить високим ступенем правової визначеності кримінального процесуального законодавства.

Існуючі типи юридичного регулювання (загальнодозвільний та спеціальнодозвільний) не повністю відповідають змісту кримінального процесуального регулювання, оскільки вони не охоплюють такий спосіб процесуального регулювання, як зобов'язання.

60,5% опитаних вчених-процесуалістів зазначили, що у концептуальному аспекті, поряд із загальнодозвільним та спеціальнодозвільним, можна виокремити загальнозобов'язуючий тип кримінального процесуального регулювання щодо діяльності органів кримінального судочинства.

У підрозділі 2.4. «Предмет і механізм правового регулювання у кримінальному процесі» автор констатує, що узгодженість механізму кримінального процесуального регулювання та основного (головного) елементу предмету правового регулювання залежить не лише від кримінальних процесуальних норм та актів правозастосування органів, що здійснюють кримінальне судочинство, а й від рівня правосвідомості співробітників цих органів.

Стабільність кримінальних процесуальних норм можна розглядати у формальному та змістовному аспектах. Якщо формальна стабільність КПК обумовлюється кількістю нормативних змін та доповнень, то змістова стабільність процесуального закону – якістю таких змін та доповнень. Причому якість законодавчих «перетворень» має визначатися виключно правами людини.

Ієрархічність актів кримінального процесуального законодавства має визначатися з огляду на конкретну ситуацію кримінального провадження і «силу» впливу на неї «конкуруючих» прав і законних інтересів, тобто окремих прав і законних інтересів або їхньої системи, врегульованих у різних актах кримінального процесуального законодавства.

У підрозділі 2.5. «Предмет і режим правового регулювання у кримінальному процесі» автор констатує, що залежно від досягнення бажаного результату кримінального процесуального регулювання режим правового регулювання в кримінальному процесі може бути сприятливим або несприятливим.

78,5% опитаних вчених-процесуалістів визнали доцільність диференціації режиму кримінального процесуального регулювання на сприятливий та несприятливий залежно від забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людини.

Режим правового регулювання у кримінальному процесі є сприятливим, якщо результатом кримінального процесуального регулювання є реалізація прав і свобод учасників кримінального судочинства. У такому випадку можна вести мову про об'єднання предмету, методів, способів, засобів, типів і механізмів правового регулювання єдиною метою – забезпеченням прав і свобод.

Отримання результату у вигляді неможливості реалізації прав і свобод учасників кримінального судочинства є підтвердженням існування несприятливого режиму кримінального процесуального регулювання. Це є наслідком невідповідності мети та предмету, методів, способів, засобів, типів, механізму юридичного регулювання.

Режим кримінального процесуального регулювання в Україні є не зовсім сприятливим через неузгодженість мети і предмету кримінального процесуального регулювання. Зміна кримінального процесуального режиму з несприятливого на сприятливий значною мірою залежить від ставлення до прав і свобод людини як до головного елемента предмету кримінального процесуального регулювання.

Розділ 3. «Структура предмету правового регулювання у кримінальному процесі» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Загальна характеристика структури предмету правового регулювання у кримінальному процесі» дисертант зазначає, що структурними елементами предмету кримінального процесуального регулювання є: генеральні (загальні) права; процесуальний статус учасників кримінального провадження; порядок кримінального провадження (кримінальної процесуальної діяльності); кримінальні процесуальні відносини.

Структуру генеральних (загальних) прав у кримінальному процесі складають спеціальні кримінальні процесуальні права. Генеральні права у кримінальному процесі мають двочленну або тричленну структуру. Наприклад, загальне право на захист складається з таких елементів: 1) правомочність на самостійний захист або користування правовою допомогою захисника (ст. 59 Конституції України, § 3 (с) ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), ч. 1 ст. 20 КПК); 2) правомочність на роз'яснення слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом процесуальних прав та забезпечення кваліфікованої правової допомоги з боку обраного або призначеного захисника (§ 3 (с) ст. 6 ЄКПЛ, § 3 (d) ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ч. 2 ст. 20 КПК); 3) правомочність на оскарження до слідчого судді бездіяльності слідчого, прокурора щодо нероз'яснення процесуальних прав та незабезпечення кваліфікованої правової допомоги у випадках, що передбачають залучення захисника за призначенням (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК); або правомочність на оскарження до Європейського суду з

прав людини, Комітету з прав людини Організації Об'єднаних Націй бездіяльності органів кримінального судочинства України стосовно незабезпечення безоплатної правової допомоги, якщо цього вимагають інтереси правосуддя (ч. 5 ст. 55 Конституції України, ч. 4 ст. 21 КПК).

Структура процесуального статусу учасників кримінального судочинства складається з таких елементів: кримінальні процесуальні права, обов'язки, свободи і законні інтереси. Ці елементи мають визначатися не лише кримінальними, а і конституційними та природними (конвенційними) правами людини.

Дотримання пропорційності під час кримінального процесуального регулювання передбачає розробку кримінальних процесуальних норм, що уможливають (унеможливають) обмеження процесуальних прав з урахуванням порушених кримінальних прав людини. Іншими словами – створення таких правових норм, що дозволяють обмеження процесуальних прав, якщо цінність останніх є меншою за цінність порушених кримінальних прав людини (мета виправдовує засоби). Разом з тим пріоритет процесуальних прав перед кримінальними правами має нормативно унеможливлювати обмеження прав людини під час кримінального судочинства (мета не виправдовує засоби).

У підрозділі 3.2. *«Законні інтереси як елемент предмету правового регулювання у кримінальному процесі»* проаналізувавши кримінальне процесуальне законодавство автор вказує, що: 1) законні інтереси учасників кримінального провадження є предметом правового регулювання у кримінальному процесі; 2) словосполучення *«законні інтереси»* використовується лише щодо осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий та інші) та не використовується щодо суб'єктів кримінального процесу, які його ведуть (органи досудового розслідування, прокурор, суд); 3) зміст поняття *«законні інтереси»* учасників кримінального провадження у кримінальному процесуальному законодавстві не розкривається.

Законний інтерес у кримінальному процесі – це відображений у кримінальному процесуальному законодавстві та такий, що впливає із його загального змісту, і в певному ступені гарантований суб'єктами кримінального процесу простий юридичний дозвіл, що дістає вияв у прагненнях учасника кримінального провадження користуватися конкретним благом, а також в деяких випадках звертатися за захистом до судових органів – з метою задоволення власних потреб, що не суперечать суспільним інтересам, Конституції і законам України, справедливості, розумності, повноти, об'єктивності, рівності, змагальності та іншим принципам кримінального процесуального права.

Структура законних інтересів охоплює такі складові елементи: 1) законномочність на власні позитивні дії чітко не визначеного характеру (використання загальної можливості); 2) законномочність на чужі дії чітко не визначеного характеру (виконання та дотримання загальної можливості); 3) законномочність домагання невизначеного характеру (захист загальної можливості).

Структура суб'єктивних прав відрізняється від структури законних інтересів. Якщо структура суб'єктивних прав включає конкретні правомочності на власні позитивні дії, що гарантуються визначеними правомочностями на чужі дії та

правомочностями домагання, то законні інтереси структурно охоплюють загальні правомочності на власні дії, що забезпечуються нечітко визначеними правомочностями на чужі дії та правомочностями домагання.

У підрозділі 3.3. «Свободи як елемент предмету правового регулювання у кримінальному процесі» проаналізувавши кримінальне процесуальне законодавство, дисертант відмічає, що свободи, як і права та законні інтереси, охоплюються предметом правового регулювання у кримінальному процесі. У загальному значенні термін «свободи» вживається у КПК нерозривно з терміном «права», іноді з категорією «законні інтереси». У більш конкретному значенні, а саме щодо обмеження волі, самовикриття, подання сторонами провадження своїх доказів до суду, оскарження процесуальних дій і рішень та викладу показань під час допиту категорія «свобода» використовується законодавцем окремо.

Свободи характеризуються ознаками, властивими і правам, і законним інтересам. Як і законні інтереси, свободи гарантуються загальними обов'язками на активні дії органів, що здійснюють кримінальне судочинство, як і окремі суб'єктивні права, свободи визначені у загальному вигляді у КПК. Водночас зміст свобод чітко не вказує на бажаний результат учасників кримінального провадження, тоді як змістом прав і законних інтересів визначається певна мета (соціальне благо) осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Кримінальне процесуальне регулювання свободи розсуду органів, що здійснюють кримінальне судочинство, обумовлюється об'єктивною неможливістю прогнозування фактичних ситуацій кожного кримінального провадження. Обставини вчинення кримінального правопорушення є індивідуальними, що потребують з'ясування і окремої правової оцінки. У цьому аспекті кримінальне процесуальне регулювання свободи розсуду є позитивним правовим явищем, що дозволяє врегулювати суспільні відносини, що мають місце з приводу виникнення різних потенційних ситуацій кримінальних правопорушень.

Наявність широкої свободи розсуду органів, що здійснюють кримінальне судочинство, є загрозою забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Дисертант обґрунтовує, що правове регулювання свободи розсуду органів, що здійснюють кримінальне судочинство, має здійснюватися залежно від наявності ризику неправомірного обмеження прав, свобод і законних інтересів людини під час кримінального провадження. У разі відсутності ризику можливого обмеження прав та інтересів людини процесуальний закон може унормувати широкі межі свободи розсуду органів, що здійснюють кримінальне судочинство. Якщо існує ризик неправомірного обмеження прав людини, то нормативні межі свободи розсуду державних органів мають бути зведені до мінімуму, аж до повного їх виключення.

У підрозділі 3.4. «Час і простір як елементи предмету правового регулювання у кримінальному процесі» дисертант зазначає, що ефективність регулювання прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному процесі безпосередньо залежить від правового регулювання часу здійснення кримінальних процесуальних відносин і кримінальної процесуальної діяльності. Шляхом зміни правової

регламентації кримінальних процесуальних строків доцільно впливати на регулювання прав, свобод і законних інтересів людини.

З урахуванням гарантійного значення правового регулювання кримінальних процесуальних строків для регулювання та реалізації прав, свобод і законних інтересів людини дисертант вважає, що кримінальні процесуальні строки можна визнати окремим елементом предмету кримінального процесуального регулювання.

90,5% опитаних вчених-процесуалістів відповіли, що кримінальні процесуальні строки можна визнати окремим елементом предмету правового регулювання у кримінальному процесі.

Включення до предмету кримінального процесуального регулювання часових параметрів спрямоване як на захист прав, свобод і законних інтересів, що порушені внаслідок вчинення кримінального правопорушення, так і на охорону прав, свобод і законних інтересів осіб, щодо яких застосовуються заходи примусу, здійснюється обвинувальна діяльність.

Державне регулювання прав і законних інтересів людини зумовлює юридичне регулювання кримінального процесуального простору, тобто території, на яку поширюється дія кримінальних процесуальних норм. Шляхом виконання головного обов'язку із гарантування прав і свобод людини українська держава на всій своїй території захищає суспільство і кожну окрему взятую людину від кримінальних правопорушень (задоволення соціальної потреби у безпеці) і охороняє права, свободи і законні інтереси учасників кримінального провадження (задоволення соціальної потреби у свободі).

Кримінальний процесуальний час і простір є факультативними (додатковими) елементами предмету правового регулювання щодо його основних (прав, свобод і законних інтересів) та другорядних (кримінальних процесуальних відносин, кримінальної процесуальної діяльності) елементів.

Розділ 4. «Перспективи розвитку предмету правового регулювання у кримінальному процесі» не містить підрозділів.

Подальший розвиток предмету кримінального процесуального регулювання буде відображатися, насамперед, через головний його елемент – права, свободи і законні інтереси.

Перспективами розвитку головного елемента предмету правового регулювання у кримінальному процесі є такі: виокремлення інших складових у головному елементі предмету кримінального процесуального регулювання (наприклад, такими складовими можуть бути потреби людини); встановлення вертикальної та горизонтальної ієрархії й складових головного елемента предмету правового регулювання у кримінальному процесі; розвиток свобод і законних інтересів як складових головного елемента предмету кримінального процесуального регулювання; удосконалення структури складових головного елемента предмету правового регулювання у кримінальному процесі (у подальшому можуть розглядатися взаємозв'язки між правомочностями та закономочностями у структурній побудові прав, свобод і законних інтересів); оптимізація меж кримінального процесуального регулювання прав, свобод і законних інтересів з урахуванням нездатності предмету кримінального процесуального регулювання

охопити усі можливі життєві ситуації; удосконалення критерію обмеження прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження з огляду на негативні наслідки кримінального правопорушення для суспільних інтересів.

Предмет кримінального процесуального регулювання може розвиватися шляхом виокремлення інших його структурних елементів, що дисертантом безпосередньо не віднесено до головного, другорядних та факультативних елементів. Наприклад, у подальшому у структурі предмету правового регулювання у кримінальному процесі може бути виділений такий самостійний елемент, як обов'язки.

Обов'язки як елемент предмету кримінального процесуального регулювання можуть досліджуватися у взаємозв'язку з іншими структурними елементами такого предмету – головним, другорядними та факультативними.

Обов'язки «служать» правам, свободам і законним інтересам. Законодавче закріплення обов'язків спрямоване на ефективне врегулювання прав, свобод і законних інтересів. Водночас щодо кримінальних процесуальних відносин та кримінальної процесуальної діяльності, кримінального процесуального часу та простору обов'язки можна назвати визначальними. Адже за відсутності кримінального процесуального регулювання обов'язків неможливо регламентувати кримінальні процесуальні відносини та кримінальну процесуальну діяльність. А правове врегулювання кримінального процесуального часу та простору втрачає будь-яке значення та сенс.

Перед другорядними та факультативними елементами предмету кримінального процесуального регулювання обов'язки мають пріоритет, який полягає у тому, що обов'язки завжди персоніфіковані, тобто їх правова регламентація завжди адресована конкретним суб'єктам кримінального провадження для забезпечення прав, свобод і законних інтересів інших учасників кримінального процесу. Тоді як кримінальні процесуальні відносини, діяльність, час та простір мають неперсоніфіковану природу – ці елементи предмету правового регулювання більш віддалені від конкретних осіб, що обумовлюватиме менший ефект гарантування прав, свобод і законних інтересів. Тому увага науковців та законодавця насамперед має зосереджуватися на кримінальних процесуальних обов'язках, а вже потім – на кримінальних процесуальних відносинах, діяльності, часі та просторі.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження розв'язана конкретна наукова проблема, що має важливе значення для науки і практики кримінального процесу: вперше комплексно досліджено предмет правового регулювання у кримінальному процесі, на підставі чого отримані нові обґрунтовані теоретичні та прикладні результати, до найважливіших із яких належать такі:

1. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі на дореволюційному, радянському та сучасному історичних етапах визначався

вченими-процесуалістами через кримінальну процесуальну діяльність та/або кримінальні процесуальні відносини.

Разом з тим на сучасному етапі розвитку процесуальної теорії справедливо висловлюється думка про зміну доктрини предмету кримінального процесуального регулювання. В зв'язку з переглядом правових цінностей в суспільстві висловлюється позиція, що предметом правового регулювання у кримінальному процесі повинні бути права людини.

Зміна доктрини предмету кримінального процесуального регулювання обумовлена зміною методологічного підходу щодо наукового дослідження кримінальних процесуальних явищ. Якщо після революції 1917 року до сучасного періоду у науці кримінального процесу переважав догматичний підхід, то на сьогодні все більше використовується аксіологічний (ціннісний) підхід.

2. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі є складним поняттям, яке слід визначати через такі правові категорії: 1) права, свободи і законні інтереси людини; 2) кримінальні процесуальні відносини; 3) кримінальна процесуальна діяльність. Кожна категорія характеризує окремий аспект предмету правового регулювання у кримінальному процесі.

Елементи предмету кримінального процесуального регулювання можна класифікувати таким чином: 1) за часом перебування у такому «статусі»: а) постійні; б) тимчасові; 2) за змістом: а) засадничі; б) статусні; в) процедурні.

3. Предмет кримінального процесуального регулювання має своє функціональне призначення, що виявляється через виконання таких функцій: демонстрування правових цінностей на певному етапі розвитку суспільства; перенесення окремих потреб людини до сфери кримінального процесуального регулювання; визначення змістовного наповнення кримінального процесуального регулювання; відмежування сфери кримінального процесуального регулювання від інших сфер правового регулювання.

4. Зі змісту предмету правового регулювання кримінального процесуального закону повинні бути виключені всі загальноправові принципи (засади), адже вони не мають жодного практичного значення для учасників кримінального провадження. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі необхідно формувати згідно з правовими нормами, що визначають процесуальний статус учасників кримінального судочинства та порядок кримінального провадження. Причому процедурні норми мають визначати саме права людини, що впливають із принципу верховенства права та інших правових принципів, що діють у кримінальному судочинстві.

5. Зі змісту предмету кримінального процесуального регулювання необхідно виключити усі норми-дефініції. Останні не мають практичної цінності, однак можуть ускладнювати процес застосування статей кримінального процесуального закону, тобто охорону і захист прав, свобод і законних інтересів людини.

6. Загальний обсяг предмету правового регулювання у кримінальному процесі становить «сукупність обсягів» правового регулювання: 1) кримінальної процесуальної діяльності (кримінальних процесуальних відносин), що зумовлено порушенням кримінальних прав людини і спрямоване на задоволення потреби людини у безпеці; 2) процесуальних прав, свобод і законних інтересів людини, що

викликано реалізацією кримінального процесу і спрямовано на задоволення людської потреби у свободі.

Обсяг предмету регулювання КПК України у частині регламентації конвенційних прав, свобод і законних інтересів людини є звуженим. Предмет регулювання КПК України не узгоджується з предметом регулювання європейських стандартів у частині забезпечення права на початкове ефективне розслідування обставин кримінального правопорушення, права на свободу і особисту недоторканність та права на справедливий судовий розгляд.

7. Межами кримінального процесуального регулювання не охоплюються правовідносини (діяльність) щодо виконання судових рішень. Такі відносини виникають внаслідок винесення судового рішення та знаходяться поза предметом правового регулювання у кримінальному процесі. Їх унормування необґрунтовано розширює предмет регулювання кримінального процесуального закону.

Правовідносини (діяльність) щодо застосування примусових заходів виховного і медичного характеру також не повинні включатися до предмету кримінального процесуального регулювання, оскільки під час реалізації вказаних правовідносин особа не набуває статусу суб'єкта злочину, що свідчить про відсутність злочину.

8. Предмет кримінального процесуального регулювання може змінюватися «по горизонталі» та «по вертикалі».

9. Об'єкт кримінального процесуального регулювання можна визначати крізь призму «горизонтального» або «вертикального» уявлення про предмет правового регулювання у кримінальному процесі.

10. Права, свободи і законні інтереси людини є головним (основним) елементом предмету та субстанціональними засобами правового регулювання у кримінальному процесі. Законодавчо закріплений порядок кримінального провадження є технологічним (діючим) засобом правового регулювання у кримінальному процесі.

Власна цінність права дістає вияв через права, свободи та інтереси людини, що є основним (головним) елементом предмету правового регулювання у кримінальному процесі. Права, свободи і законні інтереси як засоби правового регулювання у кримінальному процесі виражають службову (інструментальну) цінність права.

11. Методи правового регулювання у кримінальному процесі обумовлюються основним (головним) елементом предмету кримінального процесуального регулювання – правами, свободами і законними інтересами.

Юридичні дозволи диспозитивного методу кримінального процесуального регулювання охоплюють не лише права учасників кримінального процесу. Виявом диспозитивного регулювання у кримінальному процесі є реалізація свобод і законних інтересів, що є неформалізованими можливостями задоволення потреб учасників кримінального судочинства. Під час реалізації диспозитивного методу учасники кримінального процесу можуть робити не лише те, що прямо передбачено кримінальним процесуальним законодавством, а й те, що прямо не заборонено процесуальними нормами.

12. Вибір типу правового регулювання діяльності органів, що здійснюють кримінальне судочинство, доцільно ставити у залежність від можливості обмеження процесуальних прав. За відсутності можливості обмеження останніх необхідно використовувати загальнодозвільний тип правового регулювання, а в протилежному випадку – спеціальнодозвільний тип правового регулювання.

Загальнодозвільний та спеціальнодозвільний типи правового регулювання не повністю узгоджуються зі змістом кримінального процесуального регулювання з огляду на те, що вони не включають такий спосіб процесуального регулювання, як зобов'язання.

13. Узгодженість механізму кримінального процесуального регулювання з основним (головним) елементом предмету правового регулювання визначають не лише кримінальні процесуальні норми та акти правозастосування органів, що здійснюють кримінальне судочинство, а й рівень правосвідомості співробітників цих органів.

Ієрархія актів кримінального процесуального законодавства має залежати від конкретної ситуації провадження і «сили» впливу на неї «конкуруючих» прав і законних інтересів, тобто окремих прав і законних інтересів або їхньої системи, врегульованих у різних актах кримінального процесуального законодавства.

14. Залежно від досягнення бажаного результату кримінального процесуального регулювання режим правового регулювання в кримінальному процесі може бути сприятливим або несприятливим.

15. Структуру предмету правового регулювання у кримінальному процесі складають такі елементи: генеральні (загальні) права; процесуальний статус учасників кримінального провадження; порядок кримінального провадження (кримінальної процесуальної діяльності). Кримінальні процесуальні відносини також можуть розглядатися як окремий елемент структури предмету правового регулювання.

16. Пропорційність кримінального процесуального регулювання передбачає розробку норм кримінального процесуального законодавства, що уможливають (унеможливають) обмеження процесуальних прав з огляду на порушені кримінальні права людини. Тобто створення таких кримінальних процесуальних норм, що дозволяють обмеження процесуальних прав, якщо цінність останніх є меншою за цінність порушених кримінальних прав людини (мета виправдовує засоби). Тоді як пріоритет процесуальних прав перед кримінальними правами має нормативно унеможливлювати обмеження прав людини під час кримінального судочинства (мета не виправдовує засоби).

17. Законні інтереси включають такі структурні елементи: 1) закономочність на власні позитивні дії чітко не визначеного характеру (використання загальної можливості); 2) закономочність на чужі дії чітко не визначеного характеру (виконання та дотримання загальної можливості); 3) закономочність домагання невизначеного характеру (захист загальної можливості).

Співвідношення структурних елементів суб'єктивних прав та структурних елементів законних інтересів свідчить, що їх структурні юридичні дозволи (правомочності, закономочності) відрізняються ступенем визначеності. Якщо структура суб'єктивних прав містить конкретні правомочності на власні позитивні дії, які гарантуються визначеними правомочностями на чужі дії та правомочностями

домагання, то законні інтереси включають загальні законномочності на власні дії, що забезпечуються нечітко визначеними законномочностями на чужі дії, та законномочностями домагання.

18. Законним інтересом у кримінальному процесі є відображений у кримінальному процесуальному законодавстві та такий, що впливає із його загального змісту, і в певному ступені гарантований суб'єктами кримінального процесу простий юридичний дозвіл, що виявляється у прагненнях учасника кримінального провадження користуватися конкретним благом, а також в деяких випадках звертатися за захистом до судових органів – з метою задоволення власних потреб, які не суперечать суспільним інтересам, Конституції і законам України, справедливості, розумності, повноти, об'єктивності, рівності, змагальності та іншим принципам кримінального процесуального права.

19. Свободи охоплюють ознаки і прав, і законних інтересів. З одного боку, свободи, як і законні інтереси, забезпечуються загальними обов'язками на активні дії органів, що здійснюють кримінальне судочинство, з іншого – свободи, як і окремі суб'єктивні права, визначені у загальному вигляді у КПК.

Разом з тим зміст свобод чітко не окреслює бажаний результат учасників кримінального провадження, тоді як зміст прав і законних інтересів вказує на певну мету (соціальне благо) осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Свобода розсуду органів, що здійснюють кримінальне судочинство, має регулюватися залежно від ризику неправомірного обмеження прав, свобод і законних інтересів людини під час кримінального провадження.

20. Регулювання прав, свобод і законних інтересів людини у кримінальному процесі безпосередньо залежить від правового регулювання часу здійснення кримінальних процесуальних відносин і кримінальної процесуальної діяльності.

Правове регулювання кримінального процесуального простору, тобто території, на яку поширюється дія кримінальних процесуальних норм, обумовлюється державним регулюванням прав, свобод і законних інтересів людини.

21. Факультативними (додатковими) елементами предмету кримінального процесуального регулювання є час і простір, оскільки останні мають другорядне значення щодо прав, свобод, законних інтересів, кримінальних процесуальних відносин, кримінальної процесуальної діяльності.

22. Подальший розвиток предмету кримінального процесуального регулювання буде відображатися, насамперед, через головний його елемент – права, свободи і законні інтереси.

Перспективами розвитку головного елемента предмету правового регулювання у кримінальному процесі є такі:

- виокремлення інших складових у головному елементі предмету кримінального процесуального регулювання;
- встановлення вертикальної та горизонтальної ієрархії складових головного елемента предмету правового регулювання у кримінальному процесі;
- розвиток свобод і законних інтересів як складових головного елемента предмету кримінального процесуального регулювання;

– удосконалення структури складових головного елемента предмету правового регулювання у кримінальному процесі;

– оптимізація меж кримінального процесуального регулювання прав, свобод і законних інтересів з урахуванням нездатності предмету кримінального процесуального регулювання охопити усі можливі життєві ситуації;

– удосконалення критерію обмеження прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження з огляду на негативні наслідки кримінального правопорушення для суспільних інтересів.

23. Предмет кримінального процесуального регулювання може розвиватися шляхом виокремлення інших його структурних елементів, що безпосередньо не віднесені до головного, другорядних та факультативних елементів.

Обов'язки як елемент предмету кримінального процесуального регулювання може досліджуватися у взаємозв'язку з іншими структурними елементами такого предмету – головним, другорядними та факультативними.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія / Т. О. Лоскутов. – К. : Юридичний світ, 2016. – 416 с.

Рецензії: Глинська Н. В. Рецензія на монографію Т. О. Лоскутова «Предмет регулювання кримінального процесуального права» / Н. В. Глинська // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – №2 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/2_2016/81.pdf.; Гловюк І. В. Рецензія на монографію Т. О. Лоскутова «Предмет регулювання кримінального процесуального права». (– К.: Юридичний світ, 2016. – 416 с.) / І. В. Гловюк // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – №9. – С. 218-220; Погорецький М. Актуальне наукове дослідження предмета регулювання кримінального процесуального права / М. Погорецький, О. Кучинська // Право України. – 2016. – №9. – С. 196-198.

Наукові статті у фахових виданнях України

1. Лоскутов Т. О. Природа предмета правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2011. – №3. – С. 288-296.

2. Лоскутов Т. О. Межі предмета правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Право і суспільство. – 2011. – №4. – С. 142-146.

3. Лоскутов Т. О. Предмет і типи правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2011. – №2(4) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11ltoukp.pdf>.

4. Лоскутов Т. О. Зміст предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – №4. – С. 343-352.

5. Лоскутов Т. О. Структура предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т.О. Лоскутов // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2011. – №4. – С. 421-430.

6. Лоскутов Т. О. Предмет і методи правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2011. – №4. – С. 492-497.

7. Лоскутов Т. О. Поняття законного інтересу у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – №4. – С. 263-267.

8. Лоскутов Т. О. Законні інтереси як елемент предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2012. – №1. – С. 110-118.

9. Лоскутов Т. О. Права і законні інтереси: елемент предмету чи засоби правового регулювання у кримінальному процесі? / Т. О. Лоскутов // Право і суспільство. – 2012. – №1. – С. 273-277.

10. Лоскутов Т. О. Обсяг предмета правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – №67. – С. 706-714.

11. Лоскутов Т. О. Ієрархія актів кримінального процесуального законодавства / Т. О. Лоскутов // Митна справа. – 2013. – №2(86). – Ч.2. – Кн.1 – С. 73-80.

12. Лоскутов Т. О. Предмет і механізм правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – №4(208). – С. 30-33.

13. Лоскутов Т. О. Структурні елементи предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". – 2013. – №1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13ltoukr.pdf>.

14. Лоскутов Т. А. Режим правового регулювання в уголовном процессе / Т. А. Лоскутов // Митна справа. – 2013. – №4 (88). – Ч. 2. – Кн.1 – С. 176-181.

15. Лоскутов Т. О. Щодо забезпечення прав підозрюваного / Т. О. Лоскутов // Митна справа. – 2013. – №5(89). – Ч.2. – Кн.1 – С. 146-152.

16. Лоскутов Т. О. Щодо відповідності деяких положень КПК України та підзаконних нормативно-правових актів вимогам європейських стандартів забезпечення прав людини / Т. О. Лоскутов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – №2 (53). – С. 192-197.

17. Лоскутов Т. О. Аналіз окремих положень Кримінального процесуального кодексу України крізь призму європейських стандартів забезпечення прав людини / Т. О. Лоскутов // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – №11 (215). – С. 91-95.

18. Лоскутов Т. О. Догматичний та аксіологічний підходи до визначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов //

Юридичний вісник. – 2014. – №3. – С. 221-225.

19. Лоскутов Т. О. Функціональне призначення предмету кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – №6 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/6_2014/101.pdf.

20. Лоскутов Т. О. Щодо типів правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – №30. – Т.2. – С. 137-140.

21. Лоскутов Т. О. Свободи як елемент предмета правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – №31. – Т.3. – С. 85-89.

22. Лоскутов Т. О. Зміст кримінального процесуального регулювання у частині правової регламентації дефініцій / Т. О. Лоскутов // Митна справа. – 2015. – №2 (98). – Ч. 2. – Кн. 1 – С. 83-90.

23. Лоскутов Т. О. Кримінальне процесуальне регулювання строків забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людини / Т. О. Лоскутов // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – №1 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/1_2015/92.pdf.

24. Лоскутов Т. О. Стабільність кримінального процесуального закону та забезпечення прав людини / Т. О. Лоскутов // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2015. – №2. – С. 189-194.

25. Лоскутов Т. О. Перспективні напрями розвитку предмета регулювання кримінального процесуального права / Т. О. Лоскутов // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – №3 (241). – С. 153-157.

Наукові статті у періодичних виданнях інших держав

1. Лоскутов Т. А. Тип правового регулювання діяльності органів уголовного судопроизводства / Т. А. Лоскутов // Закон и жизнь. – 2013. – №8/2 (260). – С. 232-236.

2. Лоскутов Т. А. К вопросу об отнесении некоторых правоотношений (деятельности) к предмету уголовного процессуального регулирования / Т. А. Лоскутов // *Legea și viața*. – 2013. – №11/2 (263). – С. 164-167.

3. Лоскутов Т. А. Основные и факультативные элементы предмета правового регулирования в уголовном процессе / Т. А. Лоскутов // *Legea și viața*. – 2013. – №12/3 (264). – С. 149-152.

4. Лоскутов Т. А. Отраслевое регулирование негласных следственных (розыскных) действий / Т. А. Лоскутов // *Legea și viața*. – 2014. – №1/3 (265). – С. 60-63.

5. Лоскутов Т. А. Генезис теоретических представлений о предмете правового регулирования в уголовном процессе / Т. А. Лоскутов // *Legea și viața*. – 2014. – №3/2 (267). – С. 137-140.

6. Лоскутов Т. О. Предмет та об'єкт правового регулювання в кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. – 2015. – №1 (11). – С. 157-160.

7. Лоскутов Т. О. Правове регулювання свободи розсуду органів, що здійснюють кримінальне судочинство / Т. О. Лоскутов // *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. – 2015. – №3. – Ч.2. – С. 93-95.

8. Лоскутов Т. О. Зв'язок між правовою регламентацією процесуальних строків та забезпеченням прав учасників кримінального провадження / Т. О. Лоскутов // *Evropský politický a právní diskurz*. – 2015. – №6. – Т.2. – С. 208-212.

Тези доповідей на конференціях

1. Лоскутов Т. О. Щодо правового регулювання застосування заходів примусу у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // *Теорія і практика сучасного права: перспективи та сьогодення: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28-29 квітня 2012 року*. – Запоріжжя: у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – Ч.2. – С. 108-109.

2. Лоскутов Т. О. Отдельные вопросы юридического регулирования права на защиту от уголовного преследования / Т. О. Лоскутов // *Роль права та закону у громадянському суспільстві: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 20-21 квітня 2012 р.)*. – Одеса: у 3-х частинах. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2012. – ч.3 – С. 101-103.

3. Лоскутов Т. О. Деякі аспекти правового регулювання змагальної форми кримінального провадження за кримінальним процесуальним кодексом України / Т. О. Лоскутов // *Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 26-27 квітня 2013 р.* – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 269-270.

4. Лоскутов Т. О. Критерії допустимості доказів у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // *Направления усовершенствования правотворческой деятельности в Украине как основы создания согласованной системы эффективных нормативно-правовых актов: Материалы международной научно-практической конференции, г. Симферополь, 9-10 августа 2013 года*. – Симферополь: Научное объединение «Юридическая мысль», 2013. – С. 103-104.

5. Лоскутов Т. О. Пропорційність у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // *Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Донецьк, 17-18 серпня 2013 р.* – Д.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. – С. 91-92.

6. Лоскутов Т. О. Щодо дослідження предмету кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.)*. – Одеса: Фенікс 2013. – С. 328-329.

7. Лоскутов Т. О. Щодо прав і законних інтересів людини у кримінальній процесуальній сфері / Т. О. Лоскутов // *Право і держава сучасної України: проблеми розвитку та взаємодії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 8-9 листопада 2013 р.* – К.: Центр правових наукових досліджень, 2013. – С. 128-129.

8. Лоскутов Т. О. Європейські стандарти кримінального судочинства: до і після 20 листопада 2012 року / Т. О. Лоскутов // Європейські стандарти кримінального судочинства: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року). Ред. кол.: О. О. Волобуєва, В. П. Горбачов, Д. С. Паламар. – Донецьк: ДЮІ МВС України, 2014. – С. 158-159.

9. Лоскутов Т. О. Щодо визначення законного інтересу у кримінальному судочинстві / Т. О. Лоскутов // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (в авторській редакції), (Донецьк 15 березня 2014). – Донецьк: ООО «Цифровая типография», 2014. – С. 166-168.

10. Лоскутов Т. А. Некоторые аспекты иерархии актов уголовного процессуального законодательства / Т. А. Лоскутов // Правовые реформы в постсоветских странах: достижения и проблемы: Международная научно-практическая конференция (Кишинэу 28-29 март. 2014г.) / орг. ком.: Бужор В. и др. – Кишинев: Iulian, 2014 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). – С. 315-316.

11. Лоскутов Т. О. Зв'язок предмету і типів правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Харків, 21-22 листопада 2014 року). – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2014. – С. 105-107.

12. Лоскутов Т. О. Методологічні підходи до визначення змісту предмету кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: Международная научно-практическая конференция (г. Кишинев, 7-8 ноября 2014 года). – Кишинев: Б. и., 2014. – Ч.2. – С. 181-182.

13. Лоскутов Т. О. Окремі аспекти предмету оперативно-розшукового та кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: Міжнародна науково-практична конференція (м. Дніпропетровськ, 5-6 грудня 2014 року). – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2014. – С. 118-119.

14. Лоскутов Т. О. Аналіз теоретичних уявлень щодо предмету кримінального процесуального регулювання на дореволюційному, радянському та сучасному етапах / Т. О. Лоскутов // Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Львів 28-29 листопада 2014 р. – У 2-х частинах. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. – Ч.1. – С. 47-50.

15. Лоскутов Т. О. Окремі питання кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Теорія і практика сучасної юриспруденції: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 19-20 грудня 2014 р.: у 2-х частинах. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2014. – Ч.ІІ. – С. 92-95.

16. Лоскутов Т. О. Час і простір як додаткові елементи предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 грудня 2014 р.). – Одеса: ГО

«Причорноморська фундація прав», 2014. – Ч.ІІ. – С. 118-119.

17. Лоскутов Т. О. Час як елемент предмету кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 5-6 грудня 2014 року. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – С. 191-193.

18. Лоскутов Т. О. Щодо деяких аспектів режиму кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Право, суспільство і держава: форми взаємодії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16-17 січня 2015 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2015. – С. 101-104.

19. Лоскутов Т. О. Проблеми правової регламентації прав підозрюваного / Т. О. Лоскутов // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 16-17 січня 2015 р. – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2015. – С. 91-94.

20. Лоскутов Т. О. Визначення обсягу предмету кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти: Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 березня 2015 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2015. – С. 305-306.

21. Лоскутов Т. О. Характеристика структури предмету кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 30-31 січня 2015 року. – Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. – С. 163-165.

22. Лоскутов Т. О. Зв'язок предмету і методів кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Právna veda a prax v treťom tisícročí: medzinárodnej vedeckej konferencie (27. – 28. február 2015). – Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015. – С. 185-186.

23. Лоскутов Т. О. Окремі функції предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції : збірник тез всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 квітня 2015 року). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – С. 119-120.

24. Лоскутов Т. О. Щодо предмету та об'єкту кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 12 червня 2015 р.). – К.: ВД «Дакор», 2015. – С. 78-79.

25. Лоскутов Т. О. Щодо змін у предметі кримінального процесуального регулювання / Т. О. Лоскутов // Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.). –

Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. – С. 16-17.

26. Лоскутов Т. О. Класифікація елементів предмету правового регулювання у кримінальному процесі / Т. О. Лоскутов // Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 23 жовтня 2015 р.). – Кривий Ріг: Центр оперативного друку «Геліос», 2016. – С. 66-67.

27. Лоскутов Т. О. Щодо кримінального процесуального регулювання свободи розсуду державних органів, що ведуть кримінальне провадження / Т. О. Лоскутов // O nouă perspectivă a proceselor de integrare Europeană a Moldovei și Ucrainei: aspectul juridic: Materialele conferinței internaționale științifico-practice (Chișinău, 25-26 martie 2016) / com. org.: V. Bujor. – Chișinău: S. n., 2016 (Tipogr. «Cetatea de Sus»). – P. 197-199.

28. Лоскутов Т. О. Відмінність свобод від прав і законних інтересів учасників кримінального провадження / Т. О. Лоскутов // Európska tradícia v medzinárodnom práve: uplatňovanie ľudských práv: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Bratislava, 6-7 máj 2016 r.). – Bratislava, Paneurópska vysoká škola, 2016. – P. 162-163.

Науково-методичні рекомендації

1. Науково-методичні рекомендації для працівників територіальних органів внутрішніх справ, органів досудового розслідування щодо здійснення діяльності на початку досудового розслідування / Т. О. Лоскутов. – Донецьк: ДЮІ МВС України, 2014. – 12 с.

2. Науково-методичні рекомендації для працівників органів досудового розслідування щодо ініціювання застосування запобіжних заходів / Т. О. Лоскутов. – Донецьк: ДЮІ МВС України, 2014. – 11 с.

АНОТАЦІЯ

Лоскутов Т.О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі.

– *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Вперше в Україні комплексно розглянуто предмет правового регулювання у кримінальному процесі. Прослідковано генезу теоретичних уявлень щодо предмету правового регулювання в кримінальному процесі на дореволюційному, радянському та сучасному історичних етапах. Сформульовано поняття предмету кримінального процесуального регулювання. З'ясовано функціональне призначення предмету правового регулювання у кримінальному процесі, розглянуто його зміст, обсяг та межі.

Досліджено предмет кримінального процесуального регулювання у співвідношенні з такими категоріями правового регулювання, як об'єкт, засоби,

методи, типи, механізм та режим. Розглянуто структуру предмету правового регулювання у кримінальному процесі. Виокремлено основні (головні), другорядні і факультативні (додаткові) елементи предмету кримінального процесуального регулювання. Визначено перспективи розвитку предмету правового регулювання у кримінальному процесі через його головний та інші структурні елементи.

У результаті проведеного дослідження предмету правового регулювання КПК України сформульовані пропозиції щодо внесення змін і доповнень до кримінального процесуального закону, що спрямовані на приведення змісту кримінальних процесуальних норм до вимог європейських стандартів забезпечення прав людини.

Ключові слова: предмет кримінального процесуального регулювання, права, свободи, законні інтереси, кримінальні процесуальні відносини, кримінальна процесуальна діяльність, час, простір.

АННОТАЦІЯ

Лоскутов Т.А. Предмет правового регулирования в уголовном процессе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Впервые в Украине комплексно рассмотрен предмет правового регулирования в уголовном процессе. Проведен анализ развития теоретических представлений относительно предмета правового регулирования в уголовном процессе на дореволюционном, советском и современном исторических этапах.

Определено, что изменение доктрины предмета уголовного процессуального регулирования связано с изменением методологического подхода научного исследования явлений, имеющих уголовную процессуальную природу. Догматический подход, который преимущественно применялся на дореволюционном, советском и современном периодах развития уголовной процессуальной науки, сегодня постепенно изменяется на аксиологический (ценностный) подход.

Исследовано понятие предмета правового регулирования в уголовном процессе. Определено, что это понятие необходимо раскрывать через такие правовые категории: 1) права, свободы и законные интересы человека; 2) уголовные процессуальные отношения; 3) уголовная процессуальная деятельность. Каждая категория характеризует отдельный аспект предмета уголовного процессуального регулирования.

В диссертации исследовано функциональное назначение предмета правового регулирования в уголовном процессе, которое проявляется через выполнение таких функций: демонстрация правовых ценностей на определенном этапе развития общества; перенесение отдельных потребностей человека в сферу уголовного

процессуального регулирования; определение содержательного наполнения уголовного процессуального регулирования; отграничение сферы уголовного процессуального регулирования от других сфер правового регулирования.

Исследовано содержание, объем и границы предмета правового регулирования в уголовном процессе. Обосновано, что общеправовые принципы (основы) должны быть исключены из содержания предмета уголовного процессуального регулирования учитывая отсутствие их практического значения. Доказано, что содержанием предмета правового регулирования в уголовном процессе не должны охватываться уголовные процессуальные дефиниции.

Констатировано, что объем предмета регулирования УПК Украины в части регламентации конвенционных прав, свобод и законных интересов является ограниченным. Предмет регулирования УПК Украины не согласуется с предметом регулирования европейских стандартов в части обеспечения права на первоначальное эффективное расследование обстоятельств уголовного правонарушения, права на свободу и личную неприкосновенность и права на справедливое судебное рассмотрение.

Обосновано, что границами предмета уголовного процессуального регулирования не охватываются правоотношения (деятельность) относительно выполнения судебных решений. Определено, что предмет уголовного процессуального регулирования не должен включать правоотношения (деятельность) касательно применения принудительных мер воспитательного и медицинского характера.

Предмет правового регулирования в уголовном процессе исследован в соотношении с такими категориями правового регулирования, как объект, средства, методы, типы, механизм и режим. Установлено, что через призму как «горизонтального», так и «вертикального» представления о предмете уголовного процессуального регулирования можно определить объект правового регулирования в уголовном процессе.

Отмечено, что в зависимости от возможности ограничения процессуальных прав человека целесообразно выбирать тип правового регулирования деятельности органов, осуществляющих уголовное судопроизводство. Установлено, в зависимости от достижения желаемого результата уголовного процессуального регулирования режим правового регулирования в уголовном процессе может быть благоприятным или неблагоприятным.

Исследована структура предмета правового регулирования в уголовном процессе. Определено, что структурными элементами предмета уголовного процессуального регулирования являются: генеральные (общие) права; процессуальный статус участников уголовного производства; порядок уголовного производства (уголовной процессуальной деятельности); уголовные процессуальные отношения. Структура процессуального статусу участников уголовного судопроизводства состоит из таких элементов: уголовные процессуальные права; обязанности, свободы и законные интересы. Выделены основные (главные), второстепенные и факультативные элементы предмета уголовного процессуального регулирования.

Рассмотрены перспективы развития предмета правового регулирования в уголовном процессе. Отмечено, что дальнейшее развитие предмета уголовного процессуального регулирования будет отображаться, прежде всего, через главные его элементы – права, свободы и законные интересы. Также установлено, что предмет уголовного процессуального регулирования может развиваться путем выделения других его структурных элементов, которые не охватываются главными, второстепенными и факультативными элементами.

В результате проведенного исследования предмета правового регулирования УПК Украины сформулированы предложения относительно внесения изменений и дополнений в уголовный процессуальный закон, направленные на согласование уголовных процессуальных норм с требованиями европейских стандартов обеспечения прав человека.

Ключевые слова: предмет уголовного процессуального регулирования, права, свободы, законные интересы, уголовные процессуальные отношения, уголовная процессуальная деятельность, время, пространство.

SUMMARY

Loskutov T.A. Subject of legal regulation in criminal trial. – Manuscript.

The thesis for Doctor's Degree in Law in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; judicial examination; operative investigations activity. – Kyiv National Taras Shevchenko University. Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

For the first time in Ukraine the subject of legal regulation in criminal trial is in a complex considered. It is tracked genesis of theoretical representations concerning a subject of legal regulation in criminal trial at pre-revolutionary, soviet and modern historical stages. The concept of a subject of criminal procedural regulation is formulated. The functional purpose of a subject of legal regulation in criminal trial is defined, his contents, volume and borders are considered.

The subject of legal regulation in criminal trial is investigated in the ratio with such categories of legal regulation, a yak an object, means, methods, types, the mechanism and the mode. The structure of a subject of legal regulation in criminal trial is considered. The basic (main), minor and facultative (additional) elements of a subject of criminal procedural regulation are allocated. The prospects of development of a subject of legal regulation in criminal trial through its main and other structural elements are defined.

As a result of the conducted research of a subject of legal regulation of the Criminal Procedure Code of Ukraine the offers concerning modification and additions of the penal procedural statute directed to reduction of contents of criminal procedural rules to requirements of the European standards of ensuring human rights are formulated.

Key words: subject of criminal procedural regulation, right, freedom, legitimate interests, criminal procedural relations, criminal procedural activities, time, space.